

Závodský, Artur

Frank Wollman a divadlo

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná.
1969, vol. 18, iss. D16, pp. 237-240

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108050>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

baroko v slovanských literaturách, *Slovanství Safařikovo a Sevčenkovo*, „*Somnia Mickiewiczii*“, *Problém „slovanského charakteru“ u Gercena* aj.

Bohaté Wollmanovy životní i vědecké zkušenosti se projevují také v jeho zasvěcených studiích z dějin naší i světové slavistiky. Sem patří především rozsáhlé stati *Murkova vědecká osobnost a Safařík jako literární badatel* i kratší medailóny, věnované Janu Máchalovi, Alexandru Brücknerovi a V. A. Francevovi.

Metodologii historickosrovnávacího literárněvědného studia se speciálním zaměřením k problematice slovanské propracovával a prohluboval Wollman plných čtyřicet let. Již pro I. sjezd slovanských filologů v Praze r. 1929 připravil teze *Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání* a *Eidografická metoda* a ve studii *Věda o slovesnosti* vložil již r. 1935 své základní názory literárněteoretické. Nejvýznamnější literárněteoretické práce Wollmanovy vycházejí však až po druhé světové válce, kdy usiluje o stále prohloubenější propracování zásad historickosrovnávacího studia. Tehdy – především v letech padesátých a šedesátých – vzniká řada teoreticky znamenitě fundovaných metodologických studií, tak zejména syntetická stať *Srovnávací metoda v literární vědě* z r. 1957 (vyšla až r. 1959), jedna z nejlepších prací tohoto druhu v odborné literatuře vůbec. Wollman zde v koncizní formě podal souhrnnou historii srovnávacího bádání, jeho hlavní zásady i současnou problematiku. Jedním ze základních problémů literárněteoretických zabývá se Wollman také ve stati *Jednota obsahu a formy a umělecká struktura v srovnávacím bádání slovesném* (1958) i v stručném nárysu problematiky *Protikladná jednota obsahu a formy v slovesném tvaru* (1950).

K metodologii historickosrovnávacího studia jsou zaměřeny i Wollmanovy referáty pro mezinárodní sjezdy slavistů v Moskvě 1958, v Sofii 1963 a v Praze 1968. Metodologické hledisko převládá i v polemicky vyhocených recenzích (vlastně samostatných studiích) významných slavistických literárněvědných monografií (např. *Slované v Evropě* o knize rakouského slavisty Josefa Matla *Europa und die Slaven*) a také v hodnotících souborných referátech o sjezdových jednáních (např. *Metodika srovnávací literární vědy slovanské na IV. mezinárodním sjezdu slavistů*, „*Srovnávací literatura“ na IV. mezinárodním sjezdu slavistů v Moskvě 1958*, *Další propracování srovnávacích postupů* apod.). Zde navázal Wollman na dobrou tradici podobných svých souhrnných, hodnotících i polemických referátů z počátku padesátých let, v nichž seznamoval českou vědeckou veřejnost s výsledky literárněvědných diskusí (např. *Polemika o srovnávací metodu v literární vědě*, 1953; *Sovětská věda o lidové tvorbě na nových cestách*, 1955). Také některé poslední Wollmanovy práce jsou věnovány této záslužné recenzní činnosti. Vlastně o recenzí v obvyklém smyslu slova ani nešlo, je to spíše vědecká polemika, spojená s interpretací a analýzou názorů jiných slavistů, jejímž cílem je vytyčít a zdůvodnit vlastní názory a stanoviska; v této souvislosti je třeba uvést zejména dvě rozměrné diskusní stati, *Sovětská polemika o strukturnost v literární vědě a Typologičnost v srovnávací literární vědě*, obě z roku 1967.

Tyto i další metodologické stati a studie z posledních let, mimo jiné také *Krise komparatistiky a obnova srovnávacího bádání ve vědě slovesné* (Slavica Slovaca 1966) a posmrtně vydaná diskusní stať „*Interná slavistica“ z VI. sjezdu a odjinud* (Slavia 1969), dosvědčují, že Frank Wollman si uchoval až do konce svého bohatého a plodného života překvapivou duševní svěžest a tvůrčí energii a že pronikl do neznámé a složité problematiky literárněvědného srovnávacího studia jako málokdo jiný. Jeho literárněvědné dílo zůstane trvalou součástí světové slavistiky 20. století.

Jiří Krystýnek

Frank Wollman a divadlo

Na filosofické fakultě v Praze byl Frank Wollman žákem tří komparatistů: Jiřího Polívky, vynikajícího badatele v oblasti ústní slovesnosti, Jana Máchala, autora kompendia *Slovanských literatur* i historika českého dramatu, a Václava Tilleho. S tímto posledním – rovesníkem Šaldovým – má Wollman nejen rys společný.

Tille, badatel v pohádkosloví, literární teoretik a historik, vedoucí divadelního semináře a autor dosud svěžích divadelních zápisků Moskva v listopadu, upravovatel starších českých her a podmanivý vyprávěč pohádek, byl osobnost dvojdomá – učenec i umělec.

Právě tato dvojdomost Václava Tilleho mi napadá jako analogon, mám-li charakterizovat základy Franka Wollmana k divadlu.

Povšimnu si ve stručnosti Wollmanovy práce umělecké, dramatické a dramaturgické.

Na konci první světové války vydává Wollman — jako člen umělecké skupiny Koliba — sbírku veršů *Bludný kámen* (1918), z níž zaznívá nejenom smutek z osobní a národní nejistoty, ale v níž autor také hymnicky vyzývá příchod nového království; v tom se uplatní osvobozené individuum uprostřed svobodného celku.

Lyrické nadání Wollmanovo se pak projevovalo po celá desetiletí neustále rozšiřovaným počtem básní, které jsou známy jen z nepatrné části.

Široký rozhled po literatuře světové, a zejména literaturách národů slovanských, ojedinělé znalosti v oblasti slovesného folklóru, dramatu a divadla, dar rozeného řečníka s bystrou a vtipnou argumentací i vemlouvavé, sonorní zabarvení hlasu, láska k mladým lidem byly nejlepšími předpoklady k tomu, aby ve Wollmanovi vyrostl pedagog, který málem za padesát let svého působení zprvu na učitelských ústavech, pak na filosofické fakultě v Bratislavě a od r. 1928 také v Brně, ovlivnil růst několika generací.

Frank Wollman navštívil v letech třicátých Sovětský svaz a poznal tam z autopsie ruské divadlo. Plodem tohoto zájezdu bylo nejenom pojednání *Nové ruské divadlo* (otištěné v 21. ročníku časopisu Československé divadlo r. 1938), ale i přednášky o moderním sovětském divadelnictví na filosofické fakultě v Brně. Svoje spojení s pokrokovou, levicovou kulturní frontou v Brně dokumentoval Wollman i tímto činem.

Po osvobození z okupace zakládá Frank Wollman na filosofické fakultě v Brně divadelní seminář, v němž organizuje výchovu dramaturgů, režisérů, divadelních historiků a divadelních kritiků. Z radostného, rušného, diskusně plodného ovzduší vyrostla plejáda absolventů divadelní vědy, doktorů, jejichž dizertace jsou přínosem k dějinám divadelnictví na Moravě i k teorii divadla a kteří pak zaujali v naší divadelní kultuře významná postavení.

Wollman stál při zakládání Janáčkovy Akademie múzických umění. V letech 1948—1950 zde nejenom přednášel, ale byl i děkanem divadelní fakulty a prorektorem školy.

Když vznikla v r. 1963 na filosofické fakultě v Brně katedra slovanských literatur, divadelní vědy a filmové vědy, mohli jsme navázat na tradice přednášek a seminářů Franka Wollmana. Snažíme se je v nových podmínkách dále rozvíjet a prohlubovat.

Láska k dramatu a divadlu spojily se ve Franku Wollmanovi s láskou ke Slovanstvu, když si počátkem dvacátých let stanovil grandiózní plán napsat dějiny dramatu slovanských národů. V několika letech vydává Wollman rozsáhlé monografie o dramatu jížních Slovanů: r. 1924 vychází *Srbocharvátské drama*, doplněné studii *Srbocharvátská dramatika 1914—1924* (Slovanský přehled, 1924). Rok nato publikuje Wollman *Slovinské drama* a r. 1928 *Bulharské drama*. V těchto třech knihách snesl obrovský materiál, knižní a časopisecký, seznámil s hrami, které byly uvedeny na scéně, které byly otištěny nebo zůstaly v rukopisech. Wollman utřídil látku, načrtl dějiny divadla příslušného národa, podal medailóny autorů i zmínil se o pojetí her u kritiky. Např. víc nežli třistastránkové dílo o slovinském dramatu narýsovalo barvitý obraz divadla a dramatiky tohoto malého národa — od církevních a školských her v 17. století přes počátky slovinské dramatiky novodobé, přes Čitalnicu a Dramatično društvo k otevření nového zemského divadla r. 1892 a k původní dramatice, která vznikla po tomto roce, počítajíc v to realisticko-naturalistické hry, dramata novoromantická, expresionistická, veselohry a národní hry se zpěvy. Slovinci dodnes pokládají Wollmanovu knihu za základní dílo o dějinách tohoto rodu ve své kultuře. Wollman se v této knize odpoutal od biografiky autorů i od dějin divadla a soustředil svoji pozornost na studium tématu, ideje a formy dramatických druhů, které probral v souvislostech všech jížních Slovanů. Za zvláště přínosné považují to, že Wollman určil zde podstatu „baladického dramatu“, které vychází z jihoslovanské

epiky a v duchu tradic spojuje svět nadsmyslný se skutečným, podává zánik hrdiny v sepětí s dynamikou kolektivu. Wollman v této knize první u nás uplatnil metodu typologicko-strukturální nebo snad lépe: strukturní.

Druh baladického dramatu nacházel Wollman též u jiných Slovanů. Ve studii *Njehošův deseterac* (Slavia 1930) prokázal, jak forma „Horského věnce“ směřuje od epičnosti k tvaru dramatickému. Za jednu z nejlepších Wollmanových prací dramatologických považují studii *Puškinova cesta k baladické dramatice* (Slovo a slovesnost, 1937). Rozborem volby syžetů, významové a formové výstavby her i jednotlivých jejich scén dovodil Wollman Puškinovu vůli k baladické dramatice – odlišné od shakespearovské charakterovnosti. Pro Puškina považuje Wollman za příznačné takové spojení částí, jaké je zpravidla možné jenom u výtvorů lyricko-epických.

Vedle hlediska naukového sledoval Wollman ve všech těchto dílech záměr upozornit dramaturgy slovanských divadel na tuto dosud nevyčerpanou studnici her. V knize *Slovinské drama o tom Wollman výslovně praví*: „Povinností slovanských divadel je nikoli čenichati, kam vane vítr cizí divadelní módy, stejně vševládne a druhdy stejně nesmyslné, jako je móda oděvních artiklů, ale samostatně tvořiti vlastní divadelní kulturu. Na slovanské scéně nemá býti ani jeden kus cizí, který lze nahraditi slovanským kusem stejné hodnoty.“

Obrazy slovanských dramatik, které podal ve svých knihách, doplnil Wollman látkoslovnými studiiemi ze současné dramatiky slovinské: o Zupančičově Veronice Desenické (Máchalův sborník, 1925), výkladem o pašijových hrách ze Slovinska a o dramatice Cankarově (Průdy, 1925) i studii *První dramatizace zraždy Tugomirovy a Gerovy* (1925).

Knihy o dramatikách jihoslovanských, kombinující historické pojetí jednotlivých dramatik s eidografickou metodou, kterou Wollman nastínil v teziích k I. sjezdu slovanských filologů r. 1929 v Praze, byly předstupněm syntetického díla *Dramatika slovanského jihu* (1930). Wollman tu důsledně uplatňuje hledisko tvaroslovné (eidologicky) srovnávací a osvědčuje jemný smysl pro specifičnost dramatického díla. Jde zde o spojení principu typologického se strukturním.

Wollman mnohokrát navštívil zemi našich jižních bratří – Jugoslávii. Z důvěrné znalosti krajiny a lidu vzešla pak r. 1935 svěží a poutavá kniha kulturně cestopisných črt ze Slovinska, Charvátska a Slavonie *Severozápadní Jugoslávija*.

Po celý život pftahovalo Wollmana drama a divadlo, svět, v němž se zápasí, kde svár protikladných sil tvoří podstatu náplně uměleckého rodu. Wollman napsal řadu divadelních her. Některé byly inscenovány (např. *Člun na moři*, *Velká Morava*), jiné zůstaly v knize nebo jsou dosud v rukopise.

V dramatické tvorbě Franka Wollmana můžeme rozlišovat dvojí období: první je datováno počátkem let dvacátých, druhé nastupuje za nacistické okupace.

R. 1921 vychází tragédie *Bohokrál*. Jejím hrdinou je mocný antický dobyvatel Alexander Veliký, který ztroskotává, protože se nedovedl osvobodit od přepjatých citů osobních, neuměl splynout s obecností. Bohokrálůvství je představa nové božnosti v člověku. Jím chtěl Wollman překonat soudobý nietzscheismus. Po první světové válce byla u nás neobyčejně aktuální otázka individua a kolektivu. Mluvílo se a psalo o dramatu zástupovém. Vznikl Husitě Arnošta Dvořáka, v nichž se řeší vztah Prokopa Velikého k lidovým masám, tragédie Zástupové F. X. Šaldy, inscenovaná však v Národním divadle až r. 1932, – Šalda tu rozvíjí tragický poměr vůdce Lazara k zástupům.

Motiv theokracie přešel do tragédie *Rastislav* (1922), která po přepracování a zkrácení vstoupila jako základní část do trilogie *Velká Morava* (1924). Na osudech vládců Velkomoravské říše Mojmíra, Rastislava a Svatopluka zobrazuje Wollman svár křesťanské umřrněnosti s pohanskou bojovností. Ustřední hrdina Rastislav neuspěl vytvořit království boží na zemi, nezdařilo se mu spojit slovanskou krásu a sílu s právem svatosti, nevybudoval z Děvína třetí Řím.

K problematice soudobé společnosti s vyhrocením proti kapitalismu obrátil se Wollman v sociální utopii *Člun na moři* (1923).

Baladický přízvuk má Wollmanova aktovka *Stará hádanka* (1923), která exponuje lásku neodpouštějící a vraždící.

Už v době své suplentury na učitelství v Jičíně – bylo to za první světové války – chodil Wollman po stopách vojevůdce a státníka Waldštejna. Plán vytvořit hru o Waldštejnovi vznikl r. 1938 za návštěvy Jičína. Jeho realizaci uspšilo několik

okolností. Wollman na to vzpomíná v doslovu ke svému *Fridlandu*, kronice o pěti aktech s epilogem, jež vznikla za okupace a jejíž rukopis byl už vysázen, sazba však byla koncem roku 1948 zničena. Cituji: „Když jsem po svém vystěhování ze Slovenska v listopadu r. 1940 viděl na scéně Národního divadla „Valdštyňa“ Zavřelova, byl jsem zachvácen hněvem: hněvem nad zprzněním historické pravdy, nad zprzněním jedinečné látky, nad zprzněním scény Národního divadla.“ „Jaký je to čin dramatický, vyložil jsem hned v zimě r. 1940/41 v studii, která měla vyjít brzy nato v Murkově sborníku — —“ (Tato studie vyšla však až po válce r. 1947 ve Slavii. Je to *Osud a tragická vina ve valdštejské dramatice*.) Wollman vzpomíná dále: „Zavřelův patvar nebyl tedy podnětem mého „Fridlanda“, ale jistě uspišil jeho vznik v době pro mne osobně i politicky velmi těžké a sotva únosné — —“ „Sudba mého národa i má vlastní v době okupační uschopnila mne vidět celou hlubinu osudu Waldštejnova.“

Ve Wollmanově koncepci je Waldštejn muž činu, opak československého kvietismu; tento válečník a státník nemá víry v boha, ale je poznamenán vírou v předzvěstování. Ve svém Waldštejnovi představil Wollman muže, který proti chaosu doby staví své pojetí řádu. Rozešel se však s představiteli českého národa, vsadil všechno na svoji vlastní osobnost — a prohrál. V epilogu užil Wollman současných pololidových, jarmarečních písňových skladeb. Navázal tu na formu baladického dramatu. Je škoda, že Fridland, baladicko-hrdinské drama, nevyšel knižně a že k němu nenašli cestu ani dramaturgové divadel.

Většina Wollmanových her leží dosud v rukopisech. V r. 1944 vzniklo drama *Stavitel a ďábel*. Vychází z pověsti o budovateli smělé klenby v chrámě pražského Karlova. Spojuje motiv tvořitelství s impulzivním, jímž je eros, žena. Z r. 1948 pochází vaudeville ze života na jihu Spojených států amerických *Nasloucháč stesků*. V *Posledním masopustě Petra Voka na Krumlově* (1952) zachytil Wollman postavu renesančního vladaře Petra Voka; podává tuto osobnost jako ochránce lidu, zvelebitel kraje. Patrně nejrozsáhlejším dramatickým dílem Wollmanovým je pentalogie nazvaná *Abrahamův oltář* (tvoří ji tyto části: Abraham, Šalamoun, Josephus Flavius, Bruno Spinoza, Rosenbergovi). Vznikala celých deset let. Tuto hru — stejně jako další dramata (*Svatba v Káni předměstské* a *Nenapsaná hra*) neměl jsem příležitost číst.

*

Dramatické a hlavně dramalogické dílo Franka Wollmana imponuje šíří svého záběru a mnohostí podnětů. V oblasti dramalogie jižních Slovanů představuje komplex, který nebyl dosud předstížen.

Artur Závodský

Soupis prací Franka Wollmana za léta 1958—1969

Tento soupis navazuje na dřívější bibliografické soupisy, *Soupis prací Františka Trávníčka a Franka Wollmana* (Praha 1938, Pražský lingvistický kroužek), *Soupis prací Franka Wollmana za léta 1938—1948* (Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi, Brno 1948, 533—535) a *Soupis prací Franka Wollmana za léta 1948—1958* (sborník Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958, 686—688).

Pro přehlednost uvádějí se v tomto soupise znovu také veškeré práce vydané v roce 1958.

1958

Hlavní úkoly historickosrovnávacího zkoumání slovanských literatur, *Slavia* 27, 1958, 209—215.

Odpověď na otázku č. 6 (*V čem je význam bogomilství pro slovanské literatury středověku?*), *Sborník odpovědí na voprosy po literaturoveděniuju*, Moskva 1958, Akademija nauk SSSR, 22—24.